

„Caravaggio“: moteriški angelai, drobes peržengiantys siužetai ir kitos genijaus paslaptys

Knygos ištrauka

Žudikas, beprotis, revoliucingas genijus – apie vieną įspūdingiausių ir kontroversiškiausių ankstyvojo baroko italų tapytojų Caravaggio sklendo daugybė gandų ir tikrais faktais paremtų pasakojimų. Caravaggio gyvenimo istorija iki šių dienų kelia daugybę klausimų, o paveikslai tebežavi meno mylėtojus visame pasaulyje. Būtent dėl to leidykla „Tyto alba“ išleido italų meno istoriko ir kritiko Costantino D’Orazio knygą „Caravaggio. Gyvenimo ir šedevrų paslaptys“.

Knygoje D’Orazio apžvelgia žymiausius Caravaggio darbus ir įtraukiančiu, lengvu pasakojimu atskleidžia intriguojančias su jais susijusias istorijas. Ugninga prigimtis, polinkis į linksmybes, besaikį išlaidavimą ir provokatyvus elgesys ne kartą privertė Caravaggio keisti gyvenamąją vietą ir sprukti nuo teisėsaugos. Vis dėlto tapytojo šėlas buvo ir pagrindinė jo kūrybos novatoriškumo priežastis. Kas iš tikrųjų buvo šis Europos meno pasaulį pakeitęs maištingasis genijus? Jūsų dėmesiui – knygos „Caravaggio. Gyvenimo ir šedevrų paslaptys“ ištrauka.

Nevaldomas miestas. Caravaggio Romoje

Romos gatvės pavirsta savotišku teatru, kur išgyventi galima tik turint gudrumo. Dailės istorikas Karelas van Manderis perspėja savo skaitytojus apie Romos pavojus: „Pakviesčiau jus ten pasivaikščioti, jei nebijočiau, kad išklysite iš kelio. Kelionė po Romą gali būti vaisinga kokiam nors dailininkui, nes šis miestas yra tapybos mokyklų sostinė, bet drauge tai vieta, kur išlaidautojai ir sūneliai palaidūnai iššvaisto savo turtą. Reikia gerai pagalvoti prieš išleidžiant jaunuolį į tokią kelionę.“

Flamandas neklysta: daugelyje sričių sukasi profesionalūs sukčiai. Policija tyko tų, kas „kasdien žaidžia kauliukais ir kortomis nuomojamuose kambariuose, tavernose, kurtizanių namuose ir naudodami klastą iš- lošia nemažai pinigų iš daugelio žmonių“. Dažnai kyla tikros muštynės, kaip tada, kai „demoniškos dvasios įkvėpta“ prostitutė Camilla la Scarna užpuolė savo žaidimo bendrus ir triukšmingai kumščiuodama ir spardydamą vilko juos per kambarį.

Nedorybės neaplenkia netgi gatvių aplink Šv. Petro baziliką, kur pamaldūs svetimšaliai pakliūva į niekdarių spąstus. Kad galėtų atlikti išpažintį, daugelis naudojami tariamų profesionalių vertėjų pagalba, nenučiuokdami, kad tai piktadariai, kurie apsisvalymo ritualo pabaigoje paprašys dvigubo atlygio už paslapties išlaikymą.

Tame pavojingų nusikaltimų kupiname pasaulyje Caravaggio jaučiasi kaip žuvis vandenyje. „Kartą Romoje susipažinau su vienu tapytoju, – pasakoja kardinolas Federicas Borromeo, – jis savo kūrybą pavertė tikru jovalu: vaizduoja nešikus ir naktį aikštėse miegančius nelaimėlius; jis buvo laimingiausias pasaulyje nutapęs užėigą su joje valgančiais ir geriančiais lankytojais. Tai kilo iš jo įpročių, o tie įpročiai panašūs į jo darbus.“ Nors šįkart negalime būti tikri, kad kardinolas pasakoja apie Merisį, panašiai apibūdinamų dailininko portretų šiame mieste aptiksime ne kartą. Štai vėl van Manderis: „Jis nėra nuolat atsidavęs darbui, bet, padirbėjęs porą savaičių, mėnesį ar du, gastroliuoja su kardu prie šono ir iš paskos sekančiu tarnu, bastydamasis nuo vieno žaidimų lauko prie kito, dažnai įsiveldamas į muštynes ir kivirčius, taigi su juo retai kas gali draugauti.“

Tais pačiais metais, kai nutapo „Būrėją“ ir „Kortų sukčiautojus“, Caravaggio tampa „teisėsaugos organams žinomu asmeniu“: kartu su savo nuolatiniais draugais (Onorio Longhiu, Prosperu Orsiu ir Costantinu Spada, prie kurių iki tam tikro momento šliejasi ir Orazio Gentileschis) dailininkas ne kartą buvo sustabdytas sibirų, ypač naktį, ir visuomet kelių šimtų metrų spinduliu. 1598 metų gegužės 3 dieną buvo suimtas ir nuvestas į Tor di Nonos kalėjimą

už tai, kad sukinėjosi tarp Madamos ir Navonos aikščių apsiginklavęs kardu, nors popiežius paprastai miestelėnams tai uždraudė. Jis ginasi pareikšdamas, kad yra kardinolo del Montès „sąrašė“, šis esą jam parūpinęs leidimą. 1600 metų lapkričio 19-ąją Šv. Luko akademijos studentas Girolamas Stampa apkaltino dailininką jį užpuolus su lazda ir kardu, naktį grįžtantį į savo namus Marso Lauke. Tais pačiais metais Flavio Canonicas teisėjų akivaizdoje tvirtina buvęs tapytojo sužalotas kardu. Po keleto mėnesių Merisis grįžta į kalėjimą, nes ir toliau sukinėjosi tame rajone be leidimo apsiginklavęs kardu. Kokius šešis kartus jis buvo apkaltintas neteisėtu ginklų nešiojimusi. Žodžiu, jis tikrai pavojingas visuomenei. Atrodo, Caravaggio nepajėgia atsisakyti savo kardo, galbūt dėl to, kad jaučia nuolatinę grėsmę, bet greičiausiai dėl to, kad iš tikrųjų kardas reiškia statusą – tai įrodymas, kad priklausai aukščiausiam socialiniam sluoksniui. Neįmanoma ramiai gyventi, jei gatvėje gali sutikti tokį mušeiką ir nenuoramą kaip jis.

Vieną dieną, 1604 metų balandžio 24-ąją, nuo jo nukenčia vargšas parankinis Pietras da Fusaccia, dirbantis Madalenos aikštės užėjoje, šalia Panteono. Užpuolimą išprovokavo nereikšminga smulkmena: atrodo, padavėjas bus pauostęs tapytojo lėkštę, norėdamas suprasti, kurie artiškai yra pakepinti svieste, o kurie aliejuje. Merisis baisiausiai įširta – jam atrodo, kad su juo elgiamasi kaip su koku nedorėliu, tai yra kaip su nusikaltėliu. Ir išsitraukia kardą. Iš esmės jis teisus: jis jau buvo pripažintas dailininkas, egregius pictor, žinomas Marso Lauko smuklėse ir nusipelno visai kitokio elgesio. Dailininkas yra nuolatinis Lupos užėjoje, esančios už poros žingsnių nuo Šv. Augustino, klientas, jis lankosi kurtizanių namuose Condotti gatvėje ir prie Piligrimų Švč. Trejybės (Trinita dei Pellegrini) bažnyčios, mielai valgo Toretos gatvėje, netoli Arpino Kavalieriaus dirbtuvės. Jis priklauso pasauliui, kuriame gyvena padieniai darbininkai ir niekdariai, įžūlūs kareiviai ir kenkėjai, o iš jų visuomet reikia tikėtis blogiausio. Būtent šiose vietose veikiausiai ir matė jo paveikslus įkvėpusius sukčiautojus.

Realybės ir fikcijos kryžkelėje

Iš tiesų Caravaggio nepratęs taikytis prie institucinės aplinkos. Tai rodo dar viena klaida, kurią padaro vos pakabinęs šonines drobes koplyčioje 1600 metų gruodį, kaip tik Kalėdoms. Praėjus dvejiems metams jis imasi trečiosios, pradžioje jam neužsakytos drobės – „Šv. Matas ir angelas“ (San Matteo e l'angelo). Pirmąkart šis darbas buvo paskirtas flamandų skulptoriui, bet jo statula niekam nepatiko. Po dvejų metų Šv. Liudviko kongregacija vėl kreipiasi į Caravaggio, ir šis nutapo ištis drąsų paveikslą. Matas, jau senas, sėdi ant to paties Savonarolos krėslo, panaudoto „Pašaukimo“ scenoje, ir ketina rašyti Evangeliją. Tačiau paprastas dieviškas įkvėpimas jam neateina, ir jis leidžia angelui vedžioti savo ranką lape, tarsi būtų beraštis senis, negebantis dėlioti raidės prie raidės. Realizmo padauginęs Merisis pavertė apaštalą valstiečiu, nemokančiu naudotis plunksna, kaip rodo jo suraukta kakta ir nuostaba, su kuria žvelgia į lape pasirodančius žodžius.

Kaip jau sakytą, ir šįkart angelas yra dviprasmiška būtybė: pernelyg moteriškas, kad nesukeltų įtarimo, jog iš tikrųjų tai jauna mergina putliomis lūpomis, ketinanti sugundyti netašytą evangelistą švelniu, pavergiančiu judesiu. Tokio akibrokšto kongregacijos dvasininkai toleruoti negali. Caravaggio ir vėl pateikė vieną iš savo provokuojančių kūrinių, tačiau kol kas neturi tokio autoriteto ir šlovės, kad popiežiaus Kurija jį priimtų. Darbas nedelsiant pašalinamas iš altoriaus ir atsiduria Giustiniano kolekcijoje, o vėliau pasiekia Berlyną ir čia pražūva per Antrąjį pasaulinį karą.

Patyręs pirmąjį „atmetimą“, tapytojas nepraranda ūpo ir tuojau pradeda naują darbą ta pačia tema. Jis negali leisti, kad koplyčią užbaigtų puošti kitas dailininkas. Šįkart imasi visų atsargumo priemonių ir įkvėpimo semiasi iš klasikinės tradicijos: naujasis Matas iš išvaizdos panašus į filosofą. Jo žila barzda ir dvielis raudonas apsiaustas primena jau kelis dešimtmečius labai madingo Sokrato tradicinius portretus. Virš jo pakibęs angelas, apsisiautęs nuostabia

baltutėle mantija, apgaubtas šviesos, sklindančios koplyčios vidun pro viršuje esantį langą, įnikęs į Dovydo palikuonių sąrašą, kuriuo pradėdama Evangelija pagal Matą. Apaštalas jo atidžiai klausosi ir žymisi knygoje plunksnele, kurią Merisis pavaizduoja vieninteliu subtiliu baltu potėpiu. Stulbinanti detalė, tikro meistro darbas.

Keliomis svarbiausiomis detalėmis Caravaggio užčiaupia visus kritikus, privertusius jį savo kūryboje grįžti atgal. Šovus genialiam sumanymui, įkvėpimo stebuklą jis perkėlė į išskirtinai intelektualinį lygmenį. Tačiau jis vis dar nepatenkintas. Jam reikia įterpti detalę, kuri pasiektų tikinčiųjų širdis, netgi pačias abejingiausias, ir suteiktų jiems iliuziją, kad angelo įkvėpimas iš tiesų vyksta priešais jų akis. Ir štai jis sugalvoja vieną labiausiai vykusių savo atradimų – Matas keliu remiasi į suolelį, kuris tuoj tuoj persisvers per paveikslo rėmą. Tai ne pirmas kartas, kai dailininkas savo darbuose pastato kokį daiktą pirmame plane, bet dar niekada nėra taip žaidęs su jo stabilumu; ši paprasta detalė įgalina stebuklingą įvykį peržengti drobės ribas ir atsidurti tikroje koplyčios erdvėje.

Toks sprendimas priverčia visus išsižioti ir garantuoja Caravaggio stambiausių Romos užsakovų pasitikėjimą. Nuo to laiko jam nebereikės ieškoti darbo, ir kiekvienas naujas kūrinys bus nauja galimybė parodyti savo asmenybės jėgą ir genialumą. Pagaliau jis įveikė savo baimes ir rengiasi sulaužyti visas taisykles, kurias dailininkams primetė kontrreformacija.